

Valmiuslain käyttööntoon liittyviä kysymyksiä

Arvio

Suomessa vallitsevan ja pandemiaksi levinneen tartuntataudin vakavan uudelleen kiihtymisen ja leviämisen vuoksi ja ottaen huomioon taudin vaarallisuus, valmiuslain tunnusmerkit pandemian aiheuttamasta poikkeusoloista voivat toteutua. Valtioneuvosto voisi yhteistoiminnassa tasavallan presidentin kanssa todeta valmiuslain 3 §:n 5 kohdan mukaisten poikkeusolojen vallitsevan. Määritelmä ”vaikutuksiltaan erityisen vakavaa suuronnettomuutta vastaavasta hyvin laajalle levinneestä vaarallisesta tartuntataudista” täytyy epidemian kiihtyessä nyt uudelleen.

Poikkeusolojen toteamiseen liittyy olennaisesti kuitenkin välttämätön tarve valmiuslaissa määriteltyjen toimivaltuuksien käyttöön, kun viranomaisten säännönmukaiset toimivaltuudet eivät riitä. Valmiuslain 3 §:n kriteerien lisäksi täytyy toteutua perustuslain 23 §:n ja valmiuslain 4 §:n edellytykset siitä, että tilanne ei ole hallittavissa viranomaisten säännönmukaisin valtuuksin. Poikkeusoloja ei voida todeta varmuuden vuoksi, vaan samalla täytyy olla ajatus toimivaltuuksien käyttämisestä. Valmiuslaissa vaarallisen tartuntataudin varalta säädettyjen erityisten toimivaltuuksien käyttööntoon ei tässä vaiheessa voida arvioida olevan välttämätöntä tarvetta, kun tilanne on hallittavissa viranomaisten säännönmukaisin toimivaltuuksin. Tästä johtuen valmiuslain mukaisten poikkeusolojen toteamiselle ja toimivaltuuksien käyttöönto-asetuksen antamiselle ei tällä hetkellä ole perusteita.

Tilanne voi kuitenkin heikentyä nopeastikin. Tällöin tilanne ei enää ole hallittavissa viranomaisten säännönmukaisin valtuuksin. Koronatartuntojen määrät voivat kasvaa siten, että vakavammat taudin muodot uhkaavat vaarantaa sairaanhoidon ja tehohoidon kantokyvyn maassa tai alueella. Toiseksi tartunnat voivat tietyllä alueella kasvaa räjähdysmäisesti siten, että kasvun pysäyttämiseksi ei ole muuta tehtävissä kuin rajoittaa henkilöiden liikkumista ja kohtaamista rajatulla alueella. Tällöin tulisi mahdolliseksi se, että valmiuslaista aktivoitaisiin sellaiset välttämättömät toimivaltuudet, joilla turvataan terveydenhuoltoa ja tehohoidon kantokykyä tai torjutaan tartuntatautia vähentämällä fyysisiä kontakteja ja rajoittamalla henkilöiden oikeutta liikkua tietyllä paikkakunnalla tai alueella, jos se on välttämätöntä ihmisten henkeä tai terveyttä uhkaavan vakavan vaaran torjumiseksi.

Tausta ja lähtökohdat

Koronavirustauti (covid-19) on aiheuttanut maailmanlaajuisen terveydellisen, yhteiskunnallisen ja taloudellisen kriisin. Epidemia ja sen seuraukset aiheuttavat myös kasvavia sosiaalisia ongelmia, jotka koskettavat monia väestöryhmiä.

Koronaviruspandemiaa on hallittu suurelta osin tartuntatautilain nojalla, suositusluontoisilla rajoitustoimenpiteillä sekä muuttamalla lukuisia lakeja, asetuksia ja päätöksiä. Myös valmiuslain mukaisiin toimivaltuuksiin on ollut välttämätöntä turvautua. Poikkeusolot olivat todettuina ja valmiuslain tietyt toimivaltuudet käytössä kolmen kuukauden ajan 16.3.-15.6.2020.

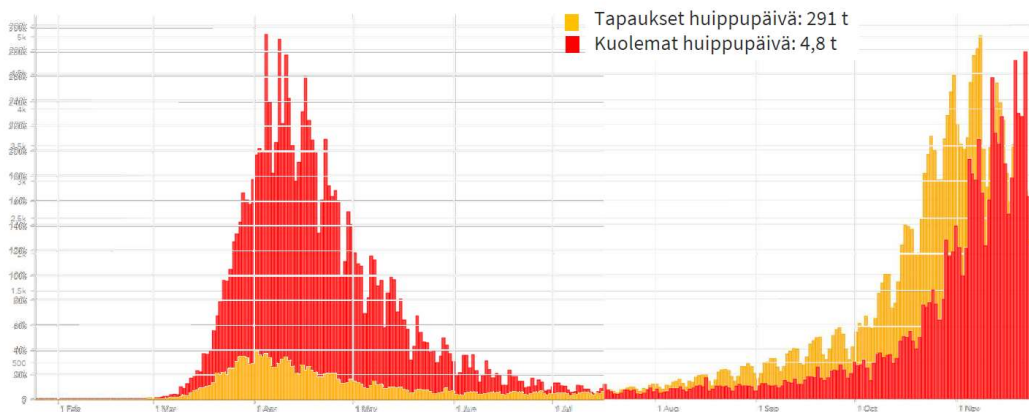
Hallituksen toimenpiteiden tavoitteena on ollut suojata väestöä hyvin laajalle levinneen vaarallisen tartuntataudin seurauksilta sekä turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen poikkeusoloissa. Tavoitteena on ollut erityisesti estää viruksen leviäminen, suojella erityisryhmiä sekä varmistaa sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön riittävyys ja tehohoidon kapasiteetti kriisitilanteessa.

Valtioneuvosto totesi 15.6.2020 valmiuslaissa tarkoitetut poikkeusolot päättyneeksi. Tuolloin todettiin, että tilanteen sitä välttämättä vaatiessa epidemian uudelleen kiihtymisen tai muun syyn vuoksi ja asiaa koskevien tiukkojen edellytysten täyttyessä valmiuslain mukaiset toimivaltuudet on mahdollista ottaa uudelleen käyttöön.

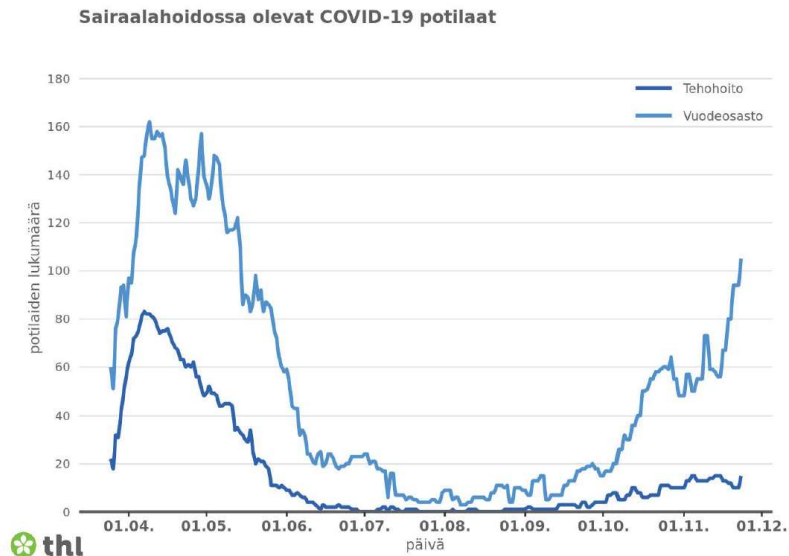
Tilannekuva

Kyseessä on edelleenkin maailmanlaajuisesti ja myös Suomen lähialueilla syksyllä jälleen nopeasti etenevä vaarallinen tartuntatauti. Kuolleisuus EU/ETA-alueella vertautuu nyt syksyllä jo kevään lukuihin, vaikka Suomessa tilanne ei kuitenkaan vielä ole näin paha.

EU/ETA tilanne 23.11.2020 (huomaa eri asteikko)

Sairaalahoitossa olevien määrä Suomessa on 120 ja tehohoidossa olevien määrä 15 (THL 24.11.). Osastohoitopotilaiden määrä on aivan äskettäin voimakkaasti kasvanut ja tilanne oletettavasti jatkaa huonontumista. On myös mahdollista, että tilanne äkillisesti huononee merkittävästi esimerkiksi paikallisesti tai alueellisesti.

Ilmaantuvuus Suomessa (viimeiset 14 vrk/100.000 asukasta) on nykyisin noin 70, kun niissä EU/ETA-maissa, joita tauti pahimmin koettelee, ilmaantuvuus on yli 10- tai jopa yli 15-kertainen:

Maa	Tapaukset	Kuolemat	Viimeisen 14 vrk ilmaantuvuus /100 000 asukasta	Edelliset 14 vrk	Trendi
Luxemburg	30 333	262	1279,0	1348,3	▼
Itävalta	246 124	2 199	1056,8	789,9	▲
Slovenia	65 308	663	968,2	1067,4	▼
Kroatia	103 718	1 353	894,7	757,2	▲
Liechtenstein	1 112	8	844,2	1102,2	▼
Puola	861 331	13 618	829,3	770,9	▲
Liettua	47 047	386	799,8	519,5	▲
Portugal	260 758	3 897	792,4	590,1	▲
Italia	1 408 868	49 823	784,9	678,1	▲
Tšekki	492 263	7 196	727,1	1471,7	▼
Bulgaria	121 820	2 880	666,6	532,4	▲
Unkari	177 952	3 891	646,4	544,5	▲
Romania	418 645	10 047	591,8	484,7	▲
Ruotsi	208 295	6 406	577,3	384,5	▲
Ranska	2 140 208	48 732	526,6	968,2	▼
Espanja	1 556 730	42 619	485,5	602,7	▼
Iso-Britannia	1 512 045	54 751	480,2	477,5	▲
Belgia	558 683	15 618	478,5	1369,8	▼
Alankomaat	484 060	8 879	431,0	686,5	▼
Slovakia	96 241	671	380,6	580,7	▼
Kreikka	91 619	1 630	325,6	241,7	▲
Saksa	929 133	14 112	309,9	281,9	▲
Malta	8 560	104	308,2	312,4	▼
Kypros	8 643	44	303,2	278,8	▲
Viro	9 724	88	271,7	129,4	▲
Tanska	70 485	784	264,6	254,3	▲
Latvia	13 120	153	261,7	178,0	▲
Norja	31 438	306	154,1	112,5	▲
Irlanti	70 461	2 023	103,3	168,5	▼
Suomi	21 639	375	69,6	53,4	▲
Islanti	5 277	26	55,7	176,5	▼

Jos päädyttäisiin poikkeusolojen toteamiseen ja käyttöönottoasetusten antamiseen, tässä tulisi antaa täydellinen epidemiologinen tilannekuva ja kuvaus terveydenhuollon kantokyvystä nykyisessä tilanteessa ja arvio tulevasta.

Ovatko valmiuslain 3 §:ssä tarkoitetut poikkeusolot käsillä?

Valmiuslain käyttöönotto uudelleen edellyttäisi, että valtioneuvosto yhteistoiminnassa tasavallan presidentin kanssa ensin toteaisi, että maassa vallitsevat tietyt valmiuslain 3 §:ssä tarkoitetut poikkeusolot.

Käsillä olevassa tilanteessa kyseeseen tulisi, kuten keväälläkin, pykälän 5 kohdassa tarkoitettu ”vaikutuksiltaan erityisen vakavaa suuronnettomuutta vastaava hyvin laajalle levinnyt vaarallinen tartuntatauti”.

Kun arvioidaan kriteeriä ”erityisen vakava suuronnettomuus”, voidaan todeta, että vaikka luotettavaa ennakoarviota edessä vielä olevasta sairastuvuudesta ja kuolleisuudesta ei voida antaa, taudin voidaan katsoa vaikutuksiltaan vähintään rinnastuvan ”erityisiin vakaviin suuronnettomuuksiin” sellaisina, kuin niitä on Suomessa ilmennyt. Laajasta tarttuvuudesta ja kuolemantapausten ennakoitavasta todennäköisyydestä johtuen tautia on myös perusteltua pitää säännöksessä tarkoitettuna vaarallisena tartuntatautina. Taudinkulkuun liittyy edelleen yllättävyyttä ja osa tautiin sairastuneista kärsii erilaisista vaikeista oireista pitkänkin ajan jälkeen. Viruksen aiheuttama tauti on edelleen vaarallinen aiheuttaen etenkin yli 60-vuotiaassa väestönosassa merkittävää kuolleisuutta ja myös osalle nuorempaa väestöä vakavan sairauden - viruksen heikkenemistä ei ole havaittu. Tartuntatauti on edelleen globaali pandemia ja nyt nopeasti uudelleen leviämässä Suomessa. Tautiin liittyviä kuolemantapauksia on tähän mennessä raportoitu Suomessa 384 ja sairaalahoidossa olevien määrä on tällä hetkellä 120.

Maailman terveysjärjestö WHO julisti covid-19-taudin pandemiaksi 11.3.2020 ja Suomessa se on 14.2.2020 lisätty yleisvaarallisten tartuntatautien listalle valtioneuvoston asetuksella.

Mikä on poikkeusolojen toteamisen merkitys?

Jos valtioneuvosto on, yhteistoiminnassa tasavallan presidentin kanssa, todennut maassa vallitsevan poikkeusolot, voidaan valtioneuvoston asetuksella (käyttöönottoasetus) säätää valmiuslain II osan säännösten soveltamisen aloittamisesta. Eduskunta päättää ehdotuksen perusteella kaikissa tapauksissa viime kädessä käyttöönottoasetuksen voimaantulon edellytyksistä samoin kuin siitä saako käyttöönottoasetus jäädä voimaan kokonaan tai osittain, sen voimassaoloajasta ja soveltamisasetusten osalta siitä, onko ne kumottava osittain tai kokonaan.

Valmiuslain käyttöönoton ohjeistuksessa on lähdetty siitä, että samanaikaisesti poikkeusolojen toteamisen kanssa tai heti pian sen jälkeen annetaan käyttöönottoasetus, jolla valmiuslain tietyt toimivaltuudet otetaan käyttöön. Näin ollen valmiuslain mukaisten poikkeusolojen toteaminen ei ole mahdollista ilman tarvetta poikkeusolojen toimivaltuuksiin. Valmiuslain tarkoituksena on toimivaltuuksien käyttöönotto, ei tilanteen toteaminen poikkeusoloiksi ilman toimivaltuuksien käyttöönottoa. Poikkeusolojen olemassaoloa ei voida todeta varmuuden vuoksi, viestin antamiseksi

tai vahvistamaan annettuja määräyksiä ja ohjeita. Eduskunnan perustuslakivaliokunta on todennut, että poikkeuksellisten toimivaltuuksien käyttämiseen oikeuttava poikkeusolo voi olla käsillä ainoastaan silloin, kun viranomaisten normaalioloissa käyttämät valtuudet eivät riitä tilanteen hallitsemiseksi.

Poikkeusoloihin myös viitataan perustuslain 23 §:ssä, jossa säädetään, että perusoi-
keuksista voidaan säätää lailla tai laissa erityisestä syystä säädetyn ja soveltamis-
alaltaan täsmällisesti rajatun valtuuden nojalla annettavalla valtioneuvoston asetuk-
sella sellaisia tilapäisiä poikkeuksia, jotka ovat välttämättömiä Suomeen kohdistuvan
aseellisen hyökkäyksen samoin kuin muiden kansakuntaa vakavasti uhkaavien,
laissa säädettyjen poikkeusolojen aikana ja jotka ovat Suomen kansainvälisten ih-
misoikeusvelvoitteiden mukaisia.

Kun tarvetta valmiuslain toimivaltuuksien käytölle ei enää ole, poikkeusolot todetaan
päättäneiksi. Näin tehtiin 15.6.2020.

Onko tilanne hallittavissa viranomaisten säännönmukaisin toimivaltuuksin?

Valmiuslaissa ja perustuslakivaliokunnan käytännössä on perustavanlaatuisia arvi-
ointikriteerejä valmiuslain toimivaltuuksien käyttöönotolle. Valmiuslaki edellyttää,
että sen toimivaltuuksia voidaan käyttää vain, jos tilanne ei ole hallittavissa viran-
omaisten säännönmukaisin toimivaltuuksin. Toiseksi valmiuslain mukaisten toimival-
tuuksien käyttöönotolle on korkea kynnyks. Käyttöönottoa ei tule tehdä kevein perus-
tein tai varmuuden vuoksi. Viranomaiset voidaan lisäksi oikeuttaa käyttämään vain
sellaisia toimivaltuuksia, jotka ovat välttämättömiä ja oikeasuhtaisia valmiuslain 1
§:ssä säädetyn tarkoituksen saavuttamiseksi. Lisäksi tulee perustella, voidaanko toi-
mivaltuuksien käytöllä saavuttaa poikkeamisen perusteena olevaa hyväksyttävää ta-
voitetta.

Tartuntatautilain tarkoituksena on ehkäistä tartuntatauteja ja niiden leviämistä sekä
niistä ihmisille ja yhteiskunnalle aiheutuvia haittoja. Tartuntatautilain nojalla on
mahdollista ryhtyä laajasti tartunnan leviämistä rajoittaviin toimenpiteisiin. Tartunta-
tautilain nojalla voidaan mm. päättää henkilön eristämisestä (63 §) ja karanteenista
(60 §) sekä tautiin sairastuneen tai sairastuneeksi perustellusti epäillyn henkilön
työstä, päivähoitopaikasta tai oppilaitoksesta poissaolosta (57 §). Eristettyjen poti-
laiden oikeutta tavata terveydenhuollon toimintayksikön ulkopuolisia henkilöitä voi-
daan myös tarvittaessa rajoittaa (69 §). Jollakin paikkakunnalla tai tietyssä työpai-
kassa, laitoksessa, kulkuneuvossa tai vastaavassa paikassa oleskeleville voidaan
määrätä kohdennettu terveystarkastus (15 §), joka voidaan määrätä myös pakol-
liseksi (16 §). Laissa säädetään myös tietyin edellytyksin mahdollisuuksista päättää
tietyllä alueella sosiaali- ja terveydenhuollon toimintayksiköiden, oppilaitosten, päi-
väkotien, asuntojen ja vastaavien tilojen sulkemisesta sekä yleisten kokousten tai
yleisötilaisuuksien kieltämisestä (58 §). Laissa säädetään niin ikään tilojen ja tuottei-
den puhdistuksista ja tavaroiden hävittämisestä (59 §) sekä tavaroiden karantee-
nista (61 §).

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos toimii tartuntatautien torjunnan kansallisena asian-
tuntijalaitoksena tukien asiantuntemuksellaan sosiaali- ja terveysministeriötä sekä
aluehallintovirastoja. Aluehallintovirastot sovittavat yhteen ja valvovat tartuntatau-
tien torjuntaa alueellaan. Kunnissa päätöksentekovaltaa kuuluu tartuntataudeista
vastaavan lääkärin ohella tartuntataudeista vastaavalle kunnan toimielimelle. Eräissä

tilanteissa tartuntatautilaki antaa toimivaltaa aluehallintovirastoille. Aluehallintovirastoilla on toimivalta esimerkiksi sulkea laajaa tartunnan vaaraa aiheuttavan yleisvaarallisen tartuntataudin johdosta usean kunnan alueella sosiaali- ja terveydenhuollon toimintayksiköitä, oppilaitoksia, päiväkoteja, asuntoja ja vastaavia tiloja sekä kieltää yleisiä kokouksia, jos tämä on välttämätöntä tartuntataudin leviämisen estämiseksi. Tartuntatautilain nojalla voidaan ryhtyä hyvin pitkälle meneviin ja alueellisesti hyvin kattaviin toimenpiteisiin. Myös valtakunnalliset toimenpiteet ovat periaatteessa mahdollisia, jos samanaikaisesti tehtäisiin saman sisältöiset päätökset kaikkialla maassa.

Jotta valmiuslaki voidaan ottaa käyttöön, on arvion oltava se, että Covid-19-taudin torjumiseksi ja terveydenhuollon kantokyvyn turvaamiseksi, tai muista painavista syistä, tilanne ei ole hallittavissa viranomaisten säännönmukaisin toimivaltuuksin ja että tartuntatautilain ja esimerkiksi muun sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännön mukaiset toimivaltuudet eivät riitä tilanteen hallitsemiseksi.

Suomessa alueellinen koronatilanne vaihtelee merkittävästi. Alueista esimerkiksi Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin alue on koronaepidemian leviämisyhteisö. Uudenmaan Pääkaupunkiseudun koronakoordinaatioryhmän Uudenmaan ja pääkaupunkiseudun uudet rajoitukset ja suositukset tulivat voimaan 23.11.2020. Uusia rajoituksia ja suosituksia kuitenkin valmistellaan jo alueelle sosiaali- ja terveysministeriön annettua 24.11.2020 ohjeet ja suositukset epidemian leviämisen estämiseksi Uudellamaalla sekä muissa leviämisyhteisöjen uhatta olevissa maakunnissa. Ohjeessa todetaan, että ministeriö katsoo, että sen on valtakunnallisen tehtävänsä puitteissa käytettävä toimivaltaansa ja annettava Uudenmaan alueelle ohjekirjeessä yksilöidyt ohjeet ja suositukset epidemian hallitsemattoman leviämisen estämiseksi, terveydenhuollon toimintakapasiteetin turvaamiseksi ja siten väestön hengen ja terveyden suojaamiseksi. Tämä osoittaa mm. sen, että toimivaltuuksia ja keinoja tilanteen hallitsemiseksi on vielä käytettävissä.

Normaaliolojen toimivaltuuksien perusteella tehtyjen rajoitustoimien ja muiden toimenpiteiden vaikutuksen arviointi edellyttää tarkkaa sekä koko maan, että eri alueiden kattavaa seuranta-aikaa ennen kuin johtopäätöksiä valmiuslain toimivaltuuksien käytöstä voidaan tehdä. Tilanteen äkillisesti huonontuessa aikaa vaikutusten seurantaan ja analysointiin ei kuitenkaan välttämättä ole.

Mitä toimivaltuuksia valmiuslaista otettaisiin käyttöön?

Voidaan arvioida, että valmiuslaista olisi käyttöönotettavissa kahdenlaisia toimivaltuuksia: Toisaalta on toimivaltuuksia, joilla voitaisiin turvata terveydenhuollon ja tehohoidon kantokykyä. Näitä olisivat esimerkiksi valmiuslain 86 §:n mukainen toimivaltuus terveydenhuollon ohjaamiseen, 87 §:n mukainen toimivaltuus muun terveydenhuollon ohjaamiseen sekä 88 §:n mukaiset toimivaltuudet sosiaali- ja terveyspalveluissa sekä terveydensuojelussa samoin kuin valmiuslain 93 §:n mukainen toimivaltuus palvelussuhteen ehtoista poikkeamiseen esimerkiksi sairaaloissa. Toisaalta valmiuslain 118 §:n nojalla olisi mahdollista torjua tartuntatautia vähentämällä fyysisiä kontakteja ja kieltämällä oikeus oleskella ja liikkua tietyllä paikkakunnalla tai alueella taikka rajoittamalla niitä, jos se on välttämätöntä ihmisten henkeä tai terveyttä uhkaavan vakavan vaaran torjumiseksi.

Poikkeusolojen toteaminen ja valmiuslain käyttöönotto eivät tarkoita, että voimassa olevaa normaaliajan lainsäädäntöä ei enää sovellettaisi. Valmiuslain käyttö ei vie viranomaisilta näiden toimivaltuuksia ja normaaliajan lainsäädännön soveltaminen jatkuu edelleen. Valmiuslaissa ei säädetä viestintää lukuun ottamatta mahdollisuuksista tehdä toimivaltamuutoksia valtioneuvoston sisäiseen työnjakoon ja johtamiseen. Siten valmiuslaista riippumatta voimassa pysyy esimerkiksi tartuntatautilain 7 §, jonka mukaan tartuntatautien torjunnan yleinen suunnittelu, ohjaus ja valvonta kuuluvat sosiaali- ja terveysministeriölle ja ministeriö myös vastaa valtakunnallisesta terveydenhuollon häiriötilanteisiin tai niiden uhkaan varautumisesta ja näiden tilanteiden johtamisesta.

Mitkä periaatteet rajoittavat valmiuslain toimivaltuuksien käyttöön ottamista?

Valmiuslain toimivaltuudet voidaan ottaa käyttöön vain tiukoin edellytyksin. Eduskunnan perustuslakivaliokunta painottaa, että valmiuslain toimivaltuuksia voidaan lain 4 §:n mukaan käyttää vain sellaisin tavoin, jotka ovat välttämättömiä lain tarkoituksen saavuttamiseksi ja oikeassa suhteessa toimivaltuuden käyttämisellä tavoiteltavaan päämäärään nähden. Perustuslakivaliokunta on pitänyt 4 §:n säännöksiä toimivaltuuksien käyttöperiaatteista keskeisinä perusoikeusrajoitusten suhteellisuusvaatimuksen näkökulmasta ja korostanut, että nämä periaatteet rajoittavat sekä toimivaltuuksien käyttöönottoa, että niiden käyttämistä. Valiokunnan mukaan on myös selvää, että perusoikeusrajoitus ei voi olla tarkoitukseensa soveltuva ja siten välttämätön, jos sillä ei edes periaatteessa voida saavuttaa sen perusteena olevaa hyväksyttävää tavoitetta. Perustuslakivaliokunnan mukaan valmiuslain toimivaltuuksia ei tule ottaa käyttöön kevein perustein tai ikään kuin varmuuden vuoksi. Perustuslakivaliokunta korostaa normaaliolojen lainsäädännön ja perusoikeuksiin mahdollisimman vähän puuttuvien toimivaltuuksien ensisijaisuutta. Valmiuslakia sovellettaessa on valmiuslain 5 §:n mukaan noudatettava Suomea sitovia kansainvälisiä velvoitteita ja kansainvälisen oikeuden yleisesti tunnustettuja sääntöjä. Kaikista näistä seikoista on annettava eduskunnalle selvitys, jos toimivaltuuksia halutaan ottaa käyttöön. Samalla on myös arvioitava perusoikeusnäkökulmasta rajoitustoimien yhteiskunnalle aiheuttamia kumulatiivisia vaikutuksia ja erityisesti rajoitusten kokonaishaittoja suhteessa niillä saavutettuun hyötyyn.

Kunkin toimivaltuuden käyttöönottoa on perusteltava niiden asiallisen, aineellisen ja ajallisen soveltamisalan osalta ja arvioitava toimivaltuuden välttämättömyyttä ja oikeasuhtaisuutta – lisäksi arvioitava perusoikeusnäkökulmasta rajoitustoimien yhteiskunnalle aiheuttamia kokonaishaittoja suhteessa niillä saavutettuun hyötyyn.

Perustuslakivaliokunta totesi keväällä, että valmiuslaista käyttöön otettavilla toimivaltuuksilla pyrittiin terveydenhuoltojärjestelmän toimintakyvyn turvaamiseen, eikä niinkään epidemian leviämisen estämiseen. Toimille oli perustuslakivaliokunnan mukaan perusoikeusnäkökulmasta erittäin painavat perusteet. Nytkin voi tulla akuutiksi kysymys terveydenhoitojärjestelmän toimintakyvyn turvaamisesta, esimerkiksi jos tartunnan saaneiden määrä lähtee hallitsemattomaan tai eksponentiaaliseen kasvuun ottaen huomioon, että voi arvioida, että tartunnan saaneiden joukosta tietyn ajan jälkeen tietty osuus joutuu sairaalahoitoon. Myös taudin torjunta altistuneiden jäljityksen kautta käy hyvin vaikeaksi, jos tartunnat voimakkaasti kasvavat.

Valmiuslain käytettävissä olevat toimivaltuudet covid-19-tilanteessa

Valmiuslaista otettiin keväällä käyttöön sen 86, 87, 88, 93, 94, 95-103, 109 ja 118 §. Valmiuslain toimivaltuudet koskivat varhaiskasvatusta, perusopetusta, lukioita, ammatillisia oppilaitoksia, korkeakouluja ja vapaata sivistystyötä, sosiaali- ja terveydenhuollon hallinnonalaa, työelämää sekä Uudenmaan liikkumisen rajoittamista. Kaikki valmiuslain nojalla annetut asetukset perustuivat valmiuslain 3 §:n 5 kohtaan (vaikutuksiltaan erityisen vakava suuronnettomuutta vastaava hyvin laajalle levinnyt vaarallinen tartuntatauti).

Viranomaiset voidaan käyttöönottoasetuksia annettaessa oikeuttaa poikkeusoloissa käyttämään vain sellaisia toimivaltuuksia, jotka ovat välttämättömiä ja oikeasuhtaisia valmiuslaissa säädetyn tarkoituksen saavuttamiseksi. Lisäksi toimivaltuuksia voidaan käyttää esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon toimintayksiköiden toimintaa ohjattaessa vain sellaisin tavoin, jotka ovat välttämättömiä lain tarkoituksen saavuttamiseksi ja oikeassa suhteessa toimivaltuuden käyttämisellä tavoiteltavaan päämäärään nähden.

Jos covid-19-tilannetta ei pystyttäisi hallitsemaan säännönmukaisin toimivaltuuksin ja valtioneuvosto yhteistoiminnassa tasavallan presidentin kanssa toteaisi poikkeusolojen vallitsevan, valmiuslain tunnistamat pandemian hoitoon sopivat toimivaltuussäännökset lienevät ainakin osin samat kuin keväällä. Tosin valtioneuvosto on tehnyt ns. normaaliajan säädösten määräaikaisia muutoksia esimerkiksi opetusta ja koulutusta koskeviin säädöksiin (etäopetus)¹, jolloin esimerkiksi valmiuslain 109 §:n käyttöönotto ei enää ole välttämätöntä.

Valmiuslain sisältämistä toimivaltuuksista, joista suurin osa koski sosiaali- ja terveysministeriön toimialan turvaamista – erityisesti henkilöstön ja muun kapasiteetin riittävyyttä kriisitilanteessa voitaisiin ottaa uudelleen käyttöön:

- **86 § Sosiaali- terveydenhuollon toimintayksiköiden toiminta**

Säännöksen käyttöönotolla sosiaali- ja terveysministeriö tai toimialueellaan aluehallintovirasto voisivat esimerkiksi covid-19-tilanteen niin vaatiessa ryhtyä johtamaan sosiaali- ja terveydenhuollon toimintayksiköitä muuttamalla niiden toimintaa. Sosiaali- ja terveydenhuollon toimintayksikön toimintaa voitaisiin valmiuslain 86 §:n mukaan laajentaa, tai siirtää jokin yksikkö esimerkiksi toimialueen ulkopuolelle tai velvoittaa toimintayksikkö järjestämään hoitoa oman toimialueensa ulkopuolella. Samoin hoidon tarpeessa olevia voitaisiin sijoittaa eri toimintayksikköön riippumatta siitä, mitä asiasta on säädetty tai sovittu.

Valmiuslain säännöstä vastaava säännös on ainakin osittain valmisteilla normaaliajan lainsäädäntöön sosiaali- ja terveysministeriön luonnostelemassa hallituksen esityksessä laiksi tartuntatautilain muuttamisesta ja väliaikaisesta muuttamisesta. Hallituksen esityksen esittelyajankohta ja lopullinen sisältö on avoin. Tarkoitus olisi säätää velvoittavasta sosiaali- ja terveydenhuollon toimintayksiköiden (julkiset ja yksityiset) ohjauksesta.

---

¹ Perusopetuslain ja Helsingin eurooppalaisesta koulusta annetun lain määräaikaiset muutokset voimassa 31.12.2020 saakka. Hallituksen esitys HE 218/2020 lakien jatkamisesta 31.7. 2021 saakka annettu 12.11.2020.

- **87 § Muu terveydenhuollon ohjaaminen**

Säännös mahdollistaa muun terveydenhuollon (yhteisön tai yksityisen elinkeinonharjoittajan, joka toimittaa terveydenhuollossa käytettäviä tavaroita tai palveluja tai muuten toimii terveydenhuollon alalla) toiminnan muuttamisen. Esimerkiksi lääketukkukaupan lääkejakeluun voitaisiin puuttua tiettyjen lääkkeiden jakelua rajoittamalla tms. Säännöksen käyttöönnotolla voitaisiin myös esimerkiksi ohjata muita kuin koronavirusinfektiota sairastavia potilaita yksityiselle sektorille.

- **88 § Sosiaali- ja terveystalvet sekä terveydensuojelu**

Säännös antaa mahdollisuuden kunnille joustaa terveydenhuollon kiireettömästä hoidosta ja suunnata resursseja koronaviruspotilaisiin. Kevään valmiuslain tämän säännöksen käyttäminen ja resurssien uudelleen suuntaaminen aiheuttivat kunnille paljon hoitovelkaa. Säännös antaa myös mahdollisuuden kunnille luopua varhaiskasvatuksesta, jos vanhemmat pystyvät hoitamaan lasta kotona.

- **93 § Palvelussuhteen ehdoista poikkeaminen**

Poikkeaminen vuosilomalain vuosiloman antamista ja työaikalain lepoaikoja ja ylityösäännöksiä koskevista säännöksistä.

Työnantaja voisi tämän säännöksen perusteella esimerkiksi poiketa vuosiloman ilmoittamista koskevista säännöksistä tai määräyksistä, siirtää jo ilmoitetun vuosiloman ajankohtaa ja keskeyttää jo aloitetun vuosiloman. Samoin työnantaja voisi saada esimerkiksi oikeuden teettää työntekijällä ylityötä ilman tämän suostumusta, poiketa vuorokausilepoa ja viikkolepoa koskevista säännöksistä sekä poiketa työaikalain 18 §:n enimmäistyöaikaa koskevista säännöksistä.

- **118 § Liikkumis- ja oleskelurajoitukset väestön suojaamiseksi**

Liikkumis- ja oleskelurajoituksilla voitaisiin rajoittaa tietyllä, tarkkaan rajatulla alueella, väestön liikkumista ja oleskelua. Kyse voisi olla esimerkiksi tietyllä alueella tiettyyn aikaan liikkumisesta ja oleskelusta, taikka liikkumisen salliminen tietyllä alueella vain välttämättömien tarpeiden hoitamiseksi. Rajoitus voisi mahdollisesti tulla kyseeseen erittäin voimakkaassa leviämisvaiheessa, kontaktien vähentämiseksi.

Edellä mainittujen lisäksi keväällä otettiin käyttöön säännökset, joiden soveltuvuus voisi tulla kyseeseen *arviolta vain pidemmän aikavälin kriisin hoidossa*:

- **14 luku 95-103 § Työvelvoite**

Mahdollisuus työvelvollisuuden määrittämiseen kohdistuu 18-67 vuotiaisiin terveydenhuollon koulutuksen saaneisiin. Säännöksen käyttöönotto vaatii työ- ja elinkeinoministeriöltä ja työvoimaviranomaiselta valmistelua toteutuakseen – ei ole suoraan otettavissa käyttöön. Tosin keväällä valmiuslain 14 luvun käyttöönoton jälkeen aloitettiin mm. työvelvollisuusrekisterin valmistelu.

- **94 § Irtisanomisoikeuden rajoittaminen**

Säännös antaa myös mahdollisuuden irtisanomisoikeuden rajoittamiseen työntekijän, virkamiehen ja kunnallisen viranhaltijan irtisanoessa palvelussuhteensa. Irtisanomisaika olisi vähintään kuukauden pidempi kuin se lain taikka työ- tai virkaehtosopimuksen mukaan muutoin olisi, enintään kuitenkin kuusi kuukautta.

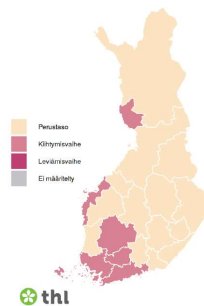
Toimivaltuuksien alueellinen käyttö

Toimivaltuuksien tunnistamisen lisäksi on mahdollisia tulevia käyttöönottoasetuksia annettaessa tarkkaan selvitettävä, ovatko toimivaltuudet välttämättömiä koko Suomen alueella vai vain osassa Suomea, esimerkiksi vain niillä alueilla, jotka ovat ns. kiihtymis- tai leviämisvaiheessa.

Alueellinen epidemiologinen tilanne 18.11.2020

- **Kiihtymisvaihe:** Helsingin ja Uudenmaan, Kanta-Hämeen, Länsi-Pohjan, Pirkanmaan, Vaasan ja Varsinais-Suomen sairaanhoitopiirit, sekä Ahvenanmaan maakunta.
- **Muut 14 sairaanhoitopiiriä ovat perustasolla**
  - Poikkeuksena siten, että osassa perustason alueista yksittäiset kaupungit ovat siirtyneet kiihtymisvaiheeseen
  - Kouvola (Kymenlaakson shp)
  - Kruunupyy (Keski-Pohjanmaan shp)
  - Lahti (Päijät-Hämeen shp)
  - Rauma (Satakunnan shp)

Sairaanhoitopiirien kokonaisarvio epidemiatilanteesta 11.11.2020

thl

thl

Ahvenanmaan itsehallintolain (1144/1991) 27 §:n 34 kohdan mukaan valtakunnalla on lainsäädäntövalta asioissa, jotka koskevat valmiutta poikkeusolojen varalta. Valmiuslaki ja sen nojalla annetut säädökset ovat siten voimassa myös Ahvenanmaalla, vaikka itsehallintolain tai maakuntalainsäädännön nojalla samoja tehtäviä eivät kaikilta osin hoida vastaavat viranomaiset kuin valtakunnassa eikä maakunnan ao. lainsäädännön sisältö kaikilta osin vastaa valmiuslaissa ja käyttöönottoasetuksessa sekä sen jatkoasetuksissa mainittujen valtakunnan lakien sisältöä.